

Tulpengoud

EVA VÖLLER

TULPEN GOUD

Amsterdam, 1636. In de statige herenhuizen langs
de grachten komt de Gouden Eeuw tot bloei.

Eerste druk 2018
Tweede druk 2020

ISBN 978-90-225-8965-6
ISBN 978-94-023-1167-9 (e-book)
NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Tulpengold*
Vertaling: Merel Leene
Omslagontwerp: Johannes Wiebel | punchdesign
Omslagbeeld: © Shutterstock
Zetwerk: ZetSpiegel, Best

© 2018 Eva Völler
© 2018 Bastei Lübbe AG, Keulen
© 2018 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*All that glisters is not gold –
Often have you heard that told.
Many a man his life hath sold
But my outside to behold.*

William Shakespeare, *The Merchant of Venice*...

Voor Henri

1

‘DEZE MAN IS DOOR NIEMAND meer te helpen,’ zei de arts. Hij richtte zich op en veegde zijn handen af aan zijn zwarte mantel.

Onder de toeschouwers die zich rondom het lijk hadden verzameld – een vismarkt in het centrum van Amsterdam – ontstond geroezemoes.

‘Was de vis de oorzaak van zijn dood, dokter Bartelmies?’ vroeg de schout, die naast hem stond. ‘Is hij misschien in een hap gestikt?’

‘Daar is nader onderzoek voor nodig, al is het niet uitgesloten,’ meldde dokter Bartelmies. ‘Op dit moment staat echter één ding vast, en dat is de exitus.’

‘Ik versta het zeker niet goed!’ riep een van de omstanders, naar de geur te oordelen een hardwerkende visverkoper. Zijn stem klonk opgewonden. ‘Wat moet dat betekenen dan?’

‘Exitus,’ zei een jongeman achter hem. ‘Uitgang. In medische zin ook dood. Mannelijk. Vierde declinatie. Exitus, exitūs, exituī...’

De viskoopman draaide zich woedend om. ‘Wou je soms een draai om je oren?’

‘Nee,’ zei de jongen.

‘Hou dan je klep, ja, anders krijg je een optater.’

‘Nee toch zeker, meneer,’ zei de oudere heer naast de jongen vriendelijk maar beslist. ‘Hij bedoelt het niet kwaad.’

De viskoopman keerde zich af en keek naar de dode voor zijn kraam. Normaal gesproken zou er om zoiets geen ophef worden gemaakt; tenslotte stierven er elke dag mensen. Al kon hij zich niet

herinneren dat er ooit iemand midden op de vismarkt dood was neergevallen. Daarbij was het opmerkelijk dat het deze keer niet om een arme sloeber ging – voor zo iemand zouden echt de schout en de dokter er niet bij gehaald zijn – maar om een man van stand. De dode droeg een mantel van zware, kostbare stof en dure leren laarzen. Aan zijn riem hing bovendien een dikke beurs, waarop vele begerige blikken gericht waren, inclusief die van de visverkooper zelf. Hij vroeg zich af bij wie het mooie exemplaar – of op zijn minst een deel van de inhoud – zou belanden. Bij de arts, die al had aangegeven dat er een lijkschouwing nodig was om de doodsoorzaak te achterhalen, of bij de schout, die voor het transport van de overledene zorg zou dragen? Of misschien bij alle twee, omdat ze vonden dat ze dat vanwege al hun moeite verdiend hadden en een eerlijke verdeling hun wel zo zinvol leek?

De viskoopman bedacht dat dat hij toch op zijn minst recht had op een deel van het geld, want uiteindelijk leed hij schade doordat dit keurige heerschap pal voor zijn kraam in elkaar was gezakt, met een stuk gerookte makreel in zijn wijd open mond. De paar omstanders die niet naar de dikke geldbuidel starden, gruwden nu natuurlijk van de vis, hoewel daar helemaal niks op aan te merken viel. Het einde van het liedje zou zijn dat hij al zijn goeie waar weer mee naar huis moest nemen omdat niemand meer iets kocht. Gelukkig was het koel; de vis zou nog wel een tijdje goed blijven, maar dat was dan ook zijn enige troost.

De viskoopman had zijn wrok graag gespuid, bijvoorbeeld tegen die brutale vlegel die zich ten koste van hem had vermaakt door met zijn kennis van het Latijn te pronken. Een paar stevige oorvijgen hadden die praatjesmaker geen kwaad gedaan. Al was hij ondanks zijn jonge leeftijd flink gespierd; misschien zou hij terugslaan.

Geschreeuw van de omstanders deed hem ineenkrimpen. De schout had de dode van zijn rug op zijn zij gedraaid (wilde hij de beurs soms nu al laten verdwijnen?) en er daardoor onopzettelijk voor gezorgd dat de hap vis uit de mond van de man gleeed, gevolgd door wat wit braaksel.

‘Nou, dit maakt nader onderzoek overbodig,’ merkte de arts op.

Hij boog zich nogmaals over de overledene en bestudeerde uitgebreid de openstaande mond door met een stokje de lippen langs de tanden naar achteren te duwen. ‘Deze man is zonder enige twijfel het slachtoffer van vergiftiging.’

De beroering die daarop volgde was aanzienlijk. De visverkoper begon verontwaardigd te schreeuwen, terwijl de schout hem door twee van zijn knechten liet vastgrijpen en wegslepen. De tegenwerping van dokter Bartelmies dat de vis niet per se de doodsoorzaak hoefde te zijn hoorde nauwelijks iemand nog. Te midden van alle onrust probeerde deze of gene uit de menigte terloops in de buurt van de dode (of liever gezegd: diens beurs) te komen, maar de schout hield alles scherp in de gaten en joeg met goed gemikte knuppelslagen iedereen weg die zich binnen een armlengte van het lijk waagde.

‘Kom, Pieter,’ zei Joost Heertgens tegen zijn peetzoon. ‘We moeten verder.’

‘Ik zou graag willen weten waaraan die arts kon zien dat de man door gif is gestorven.’

‘Dat wist hij vast door zijn studie. Medici zoals hij zijn net als jouw vader geleerde mannen, die aan beroemde universiteiten hebben gestudeerd.’

‘Ik wil weten waaraan hij het zag.’

‘Hij zag het vast aan het spul dat de dode uitspuugde. Of beter gezegd: dat uit zijn mond gleeed,’ corrigeerde Joost Heertgens zichzelf. ‘Waarschijnlijk was de vis niet goed meer. Bedorven vis is giftig, dat weet iedereen. Daar zijn al heel wat mensen aan overleden.’

Slechts met grote tegenzin liet de jongen zich van de plek van het voorval meetrekken. ‘Maar de arts zei dat het niet per se door de vis hoefde te komen.’

‘De man is dood, het doet er niet toe door welke oorzaak. Moge hij rusten in vrede.’

‘Ik zou graag willen weten waaraan hij gestorven is.’

‘Jij wilt van alles weten, maar niet alles draagt ook bij aan je opleiding.’ Het kostte Joost steeds meer moeite zijn geduld te bewa-

ren. ‘Je wilt tenslotte geen arts worden, maar schilder.’ Opnieuw verbeterde Joost zichzelf. ‘Dat wilde je v ader, en het is mijn taak, als jouw voogd, om zijn laatste wil ten uitvoer te brengen.’ Daarna zweeg hij en gaf hij zich over aan zijn zorgelijke overpeinzingen. Als hij er iets over te vertellen had gehad, was zijn neef nooit zo vroeg gestorven. Maarten had nota bene in uitstekende gezondheid verkeerd en hij had nog vele jaren zelf voor zijn zoon kunnen zorgen. De laatste paar jaar had Joost hem weliswaar niet vaak gezien, maar dat had niets aan hun vriendschappelijke band afgedaan. Maartens dood had Joost diep getroffen en bovendien tot een beklemmend besef van zijn eigen vergankelijkheid geleid.

Joost nam zijn taak als peetvader van Maartens enige zoon erg serieus, en hoewel hij de ermee gepaard gaande lasten en ongemakken soms vervloekte, zou hij trouw alles doen, hoe onaangenaam ook, om aan Maartens laatste wil tegemoet te komen en Pieter bij de door zijn vader gewenste leermeester onder te brengen.

Tot nu toe ontwikkelde alles zich uiterst hoopvol. De vooraf gevoerde correspondentie was veelbelovend verlopen. In het geval van eventuele laatste onduidelijkheden had Joost Heertgens een aantal overtuigende argumenten tot zijn beschikking. Gewoontegetrouw voelde hij naar de zware geldbuidel onder zijn wambuis. Pieters nieuwe leermeester zou geen enkele reden tot klagen hebben. Toch kon een minimum aan nuttige instructie geen kwaad.

‘Luister goed, Pieter,’ zei Joost. ‘Als we straks in het huis van de schilder aankomen, mag je alleen praten als iemand je een vraag stelt.’

‘Ik weet het. Dat heb je tijdens de reis hierheen al gezegd.’

Joost stond zichzelf een gefrustreerde zucht toe. ‘Ik vergeet steeds dat je een uitzonderlijk goed geheugen hebt en alles onthoudt. Maar soms... Nou ja, hoe zal ik het zeggen... Soms begrijp je niet alles goed. Zoals eerder bij die vishandelaar. De uitleg van het begrip exitus was beslist niet wat hij wilde horen.’

‘Hij vroeg ernaar.’ Het klonk niet brutaal, eerder als een zakelijke vaststelling, alsof het Joost was die de zaken verdraaide en niet wilde inzien hoe de werkelijkheid in elkaar zat.

Joost gaf het voorlopig maar op. Pieter terechtwijzen was een nogal moeizame onderneming. Het was te hopen dat hij zich als schildersleerling volgzamer gedroeg. En als alles toch moeilijker bleek dan verwacht... dan zou in geval van twijfel de inhoud van de geldbuidel de zaken vast wel rechtzetten.

Ze wandelden langs een gracht waaraan voorname huizen stonden. Ver kon het niet meer zijn; hun doel moest zich dicht in de buurt bevinden, want in elk geval hadden ze de juiste wijk al bereikt. Joost was talloze malen in Amsterdam geweest, ook al had hij de afgelopen jaren liever teruggetrokken in de stilte van zijn landelijk gelegen hofstede doorgebracht. Vroeger had hij de afwisseling met de drukte en het kleurrijke, gevarieerde leven in de stad wel gewaardeerd, maar met de jaren was zijn behoefte aan rust en een teruggetrokken leven toegenomen. Vaker dan eenmaal per kwartaal reisde hij niet meer naar Amsterdam, en zelfs dat was hem soms nog te veel. Zodra hij de jongen netjes had ondergebracht en daarmee Maartens laatste wens had vervuld, zou hij zich weer in de idylle van zijn geboortedorp terugtrekken en alle boeken lezen die daar nog op hem lagen te wachten – veel ervan uit Maartens nalatenschap. Eigenlijk waren ze nu van Pieter, aangezien de jongen Maartens enige erfgenaam was, maar hij wilde ze niet omdat hij ze allemaal al gelezen had.

Joost richtte zich tot een jonge vrouw, die toezicht hield op twee knechten die vaten naar een café rolden. ‘Mevrouw, kunt u me vertellen waar ik de Nieuwe Doelenstraat kan vinden? Die moet hier vlak in de buurt zijn.’

De vrouw glimlachte, en heel even had Joost Heertgens het gevoel dat de zon was doorgebroken. Slechts zelden verlangde hij er naar weer jong te zijn. Dit was een van die zeldzame momenten.

‘Hier de hoek om en dan bent u er al.’

‘Dank u wel, mevrouw.’

Daarna was het huis van Rembrandt van Rijn snel gevonden. Een bordje aan de bakstenen gevel met daarop de naam van de meester maakte duidelijk dat hier een kunsthandel en schildersatelier gevestigd waren.

Joost strekte zijn hand uit naar de deurklopper, maar liet die toen weer zakken en trok de jongen naar zich toe. 'Laat me nog eens naar je kijken, Pieter.' Hij trok Pieters muts recht, streek een paar ontsnapte lokken haar glad en plukte net zo lang aan de wollen mantel totdat die in nette plooien omlaagging. 'Zo, nu ben je toonbaar. Hm, je ziet er goed uit, als je de puistjes en dat dons op je kin wegdenkt. Je lijkt op je knappe moeder, God hebbe haar ziel.'

Pieter liet de bemoeienissen met een stoïcijns gezicht over zich heen komen, maar Joost merkte dat de jongen de aanrakingen niet bijzonder aangenaam vond. Hij klopte Pieter enigszins onbeholpen op de schouder en deed een stap naar achteren. 'Binnenkort zul je je moeten scheren. Of had ik je dat al gezegd?'

'Nee.'

'Nou, dan weet je het nu.'

'Ben ik dan een man?'

'Waarom vraag je dat?'

'Omdat vader een keer zei dat ik me moest gaan scheren zodra ik eenmaal een man was.'

Joosts zucht kwam deze keer recht uit het hart. 'Dat komt nog. Voorlopig ben je vanaf vandaag de leerling van een zeer beroemd kunstschilder. Als tenminste alles loopt zoals je vader graag wilde,' voegde hij eraan toe.' Met een volgende zucht pakte hij de deurklopper.

Even later werd de deur voor hen opgedaan door een dienstmeid van middelbare leeftijd.

Joost begroette haar vriendelijk en stelde zich voor. 'Mijn naam is Joost Heertgens en dit is mijn pupil Pieter, die in dit huis leerling wil worden. We zijn voor vandaag aangekondigd.'

De dienstmeid knikte alleen met een nogal nors gezicht en liet hen voor de deur staan terwijl zij in het achtergedeelte van het huis verdween, waar ze zachtjes met iemand sprak.

Kort daarna verscheen er een jongere vrouw met een knap, levendig gezicht. Over haar jurk droeg ze een kamerjas met volants. In tegenstelling tot de chagrijnige dienstmeid begroette ze de be-

zoekers met een glimlach. ‘Mijn man is op het ogenblik helaas niet thuis, maar hij komt zo terug. Als u wilt, kunt u bij mij in de woonkamer wachten.’

Dankbaar nam Joost plaats op een fauteuil voor de haard. Pieter moest genoeg nemen met een krukje in de hoek, maar daar zou hij aan moeten wennen. Als leerjongen hoefde hij geen luxe te verwachten.

Het haardvuur verspreidde een aangename warmte, en Joost strekte met een zucht zijn benen. Hij had eerst van Zeeland naar Leiden moeten reizen om Maartens nalatenschap te regelen en de jongen op te halen, en vervolgens daarvandaan naar Amsterdam, en dat alles binnen korte tijd. Hij voelde de naderende ouderdom. Des te belangrijker was het om meteen vandaag voor duidelijkheid te zorgen en de jongen definitief onder te brengen.

De jonge huisvrouw schelde voor de dienstmeid en gaf haar opdracht het bezoek wijn te serveren. Ook daarvoor was Joost dankbaar, hoewel de wijn sterk aangelengd en zuur was. Voor echt belangrijke gasten – dat wil zeggen: mensen die bereid waren enkele honderden guldens voor een schilderij neer te tellen – had ze waarschijnlijk de beste wijn tevoorschijn laten halen. Het stoorde Joost echter niet. Hij was hier niet om te drinken, maar om zaken te doen.

De echtgenote van de schilder had het zich in een leunstoel gemakkelijk gemaakt en boog zich over haar naaiwerk. Af en toe keek ze op en stelde een vraag, en Joost haastte zich telkens om die zo snel mogelijk te beantwoorden, voordat Pieter dat kon doen.

‘U komt uit Leiden, hoorde ik?’

‘Mijn pupil Pieter komt daarvandaan. Zelf woon ik in Zeeland. Drie tot vier keer per jaar reis ik naar Amsterdam voor zaken. Ik heb hier een kantoor, maar de dagelijkse zaken worden door mijn vertegenwoordiger afgehandeld. Ik kom alleen af en toe controleren of alles in orde is en ontferm me over de grotere opdrachten.’

‘En waarin handelt u, meneer?’

‘Van alles, maar hoofdzakelijk in effecten.’ Toen hij de niet-begrijpende blik van de jonge vrouw zag, voegde hij eraan toe: ‘Daarbij gaat het om aandelen in handelsgoederen, meestal scheepsladin-

gen. Om precies te zijn koop en verkoop ik waren die met grote vrachtschepen naar Holland komen.'

'O, u bent een handelaar van de Oost-Indische Compagnie?' De belangstelling van de jonge vrouw was duidelijk gewekt. 'Dat heeft mijn man helemaal niet verteld. Hij zei alleen dat u op zoek was naar een opleidingsplek voor uw petekind.' Ze wierp een blik op de jongen. 'Jij bent Pieter, toch?'

'Ja,' antwoordde Pieter.

'In de brief stond dat je bijna achttien wordt. De meeste leerlingen van mijn man zijn aan het begin van hun leertijd veel jonger.'

'Pieter heeft op de Latijnse school gezeten,' merkte Joost Heertgens op.

'Ik weet het, dat hebt u mijn man geschreven. Kom je daar meestal niet met je veertiende of vijftiende van af?'

'Pieter had wat langer nodig. Maar nu is hij klaar voor het serieuze leven.'

'Dus jij wilt het schildersvak leren, Pieter?'

'Ik weet het niet.'

Joost onderdrukte een kreun. 'Natuurlijk wil hij dat. Om preciezer te zijn: het was de dringende wens van zijn vader, die het ongekende talent van zijn zoon al vroeg herkende en niets liever wilde dan dat het zo goed mogelijk gestimuleerd zou worden. Pieter, laat de dame je schetsen zien.'

De echtgenote van de schilder hief afwerend een hand. 'Dat is het terrein van mijn man. Die heeft daar meer verstand van.'

Toen het gesprek verderging, bleek echter al snel dat ze van een andere kwestie minstens zo veel verstand had als haar echtgenoot. 'Naar ik hoorde hebt u in de loop van uw correspondentie met mijn man al overeenstemming over het leergeld van uw pupil bereikt.'

Joost knikte. 'Honderd gulden per jaar, met vrije kost en inwoning.'

'Eigenlijk bieden we onze leerlingen geen onderkomen aan. Totdat we in dit huis gingen wonen, kregen ze zelfs les in een atelier ergens anders. Alle leerlingen wonen bij hun familie. Heeft mijn man u dat niet verteld?'

Joost ging ervan uit dat ze heel goed wist wat haar man hem allemaal wel en niet had verteld. ‘Jazeker,’ antwoordde hij. ‘Dat heeft meester Rembrandt me geschreven, waarop ik terugschreef dat we vast overeenstemming over een redelijk extra kostgeld konden bereiken. Daar was uw echtgenoot het mee eens. Dat is de laatste stand van zaken.’

Ze boog zich naar voren. ‘En wat is naar uw idee een redelijk extra kostgeld?’

‘Tachtig gulden per anno.’

‘Honderdtwintig,’ kaatste ze zonder met haar ogen te knipperen terug. Ze leek zelf te merken hoe overdreven de eis was, want ze haastte zich om een onderbouwing te vinden. ‘De jongen ziet eruit als een grote eter. Hij is groot en sterk voor zijn zeventien jaar. En de huisvesting zelf komt er ook nog bij; hij heeft een bed nodig om in te slapen.’

Joost deed alsof het hem grote moeite kostte om zich gewonnen te geven. ‘Goed dan. De laatste wil van mijn neef betekent alles voor me, en mijn plicht als voogd van de arme jongen is me heilig, ook als ik daar zelf offers voor moet brengen.’ Als een door de wol geleverde handelaar wist hij precies genoeg berusting in zijn stem te leggen om haar duidelijk te maken hoe pijnlijk het voor hem was om voor haar eis te zwichten.

De vrouw van de schilder was dan misschien zakelijk ingesteld, maar ze was te jong om zijn geslepenheid te doorzien. Haar slechte geweten was van haar gezicht af te lezen. ‘Het zal de jongen aan niets ontbreken. Hij mag eten zo veel hij wil en hij krijgt op zondag een fatsoenlijke portie goed vlees. En hij hoeft geen klusjes in de huishouding te doen, dat kunt u in het contract opnemen. Een eigen kamer kunnen we hem niet bieden; hij moet op zolder slapen, waar ook een gezelschap van mijn man slaapt.’ Haastig voegde ze eraan toe: ‘De enige die bij ons is ondergebracht. Laurens is familie van mijn man, vandaar de uitzondering.’

‘Zeker, mevrouw.’ Joost vertrok geen spier. ‘Om mijn goede wil te tonen, zal ik het leergeld en het kostgeld direct voor drie jaar vooruit betalen.’

Haar ogen begonnen verwachtingsvol te schitteren. ‘Hebt u het geld dan nu al bij u?’

‘Ik houd van duidelijke verhoudingen en ben graag goed voorbereid.’ Met een trouwhartige blik legde hij zijn geldbuidel op het tafeltje dat tussen zijn stoel en die van de vrouw des huizes stond. ‘Daarin zit ongeveer duizend gulden. Waarom pakt u het geld voor drie jaar er niet gewoon uit? Daarmee bespaart u een oude man met slechte ogen de moeite van het tellen.’

Aan haar gezicht was duidelijk te zien wat ze dacht. Had ze nog verder moeten onderhandelen? Als hij duizend gulden op tafel legde, had er misschien meer voor haar in gezeten!

Vriendelijk merkte hij op: ‘Dat ik zo veel geld bij me heb, komt doordat ik nog scheepspapieren wilde kopen. Die aanschaf kan ik echter zonder problemen tot later uitstellen, want mijn peetzoon is nu belangrijker.’

De leugen rolde soepel van zijn lippen, en de jonge vrouw geloofde hem maar al te graag. Aarzelend pakte ze de zware leren buidel en door de kamer klonk het zachte gerinkel van goudstukken. Met dit geluid was de zaak bezegeld. Joost was zich minstens zo bewust van de macht van dit ogenblik als de echtgenote van de schilder, naar wie hij ter voorbereiding van de zakelijke onderhandelingen even grondige naspeuringen had gedaan als naar haar man. Tot voor kort had het jonge echtpaar nog in huis gewoond bij de rijke kunsthandelaar Hendrick van Uylenburgh, een oudere neef van Saskia. Voor de uitoefening van zijn schildersambacht en de opleiding van zijn leerlingen had Rembrandt aanvankelijk een pakhuis gehuurd, maar inmiddels gebruikte hij daarvoor de bovenverdieping van zijn nieuwe huis; dat spaarde geld uit. Sinds de verhuizing naar de Nieuwe Doelenstraat glipte het door Saskia geërfde geld de twee echter sneller door de vingers dan Rembrandt bij elkaar kon schilderen. Het huis was slechts gehuurd, maar het viel te verwachten dat het echtpaar binnenkort naar een eigen domicilie zou verhuizen, want ze wilden graag hogerop. Rembrandt was eerzuchtig en niet gespeend van geldingsdrang. Dankzij zijn talent had hij niet te klagen over de hoeveelheid opdrachten die hij kreeg, maar hij

had de neiging boven zijn stand te leven. Niet op de manier die vele mannen van zijn leeftijd tot de bedelstaf bracht – hij vergooide zijn geld niet aan hoeren of kansspelen – maar hij had wel een kostbare liefhebberij. Hij was een enthousiast verzamelaar van kunst en waardevolle rariteiten.

Onopvallend liet Joost zijn blik langs de inrichting van de woonkamer glijden, terwijl de vrouw des huizes met een geconcentreerd gezicht guldens telde. Door het glas-in-loodraam viel ruimschoots daglicht de kamer in. Op een plank aan de muur stond fijn porselein gerangschikt, naast zilverwerk en glazen bokalen. Aan de wanden prijkten verschillende schilderijen van de meester, onder andere een waarop de echtgenote van de schilder als bloemengodin was afgebeeld. Eén wand werd in beslag genomen door een breed hemelbed – niet alleen slaapplek van het echtpaar, maar ook tentoongesteld statussymbool, net als de met houtsnijwerk versierde pronkkast voor het fijne linnengoed. In het midden van de kamer stond een tafel met prachtig gedraaide poten, met daaromheen een half dozijn stoelen met hoge rugleuningen. Hier zou Pieter zijn maaltijden echter niet nuttigen; hij zou met het personeel in de keuken eten, zoals bij een leerjongen paste. Joost wierp een korte blik op de jongen, die onrustig op zijn krukje heen en weer schoof.

Nog maar een paar minuten, bezwoer Joost hem met smekende blik.

Pieter leek echter ongevoelig te zijn voor zijn stille smeekbede. ‘Ik wil iets vragen,’ zei hij.

Saskia keek geërgerd op van de munten. ‘Nu heb ik me verteld.’

‘Begin van voren af aan en maak stapeltjes van steeds tien gulden,’ raadde Joost haar aan.

Ze fronste haar voorhoofd, maar deed wat hij zei.

Joost probeerde Pieter te negeren, maar die liet zich niet van zijn stuk brengen. ‘Ik wil een vraag stellen.’

‘Natuurlijk,’ zei Joost. ‘O, wacht.’ Hij haalde de zak met zijn pijp en de tabak te voorschijn en gooide die naar Pieter, die hem handig opving. ‘Stop alsjeblieft eerst eens netjes een pijp voor me. Ik heb je al laten zien hoe dat moet.’

Met nauwelijks verholen ongeduld deed Pieter wat hem werd gevraagd. Daarna liet Joost zich met een houtspaander, die de jongen even in de vlammen van de haard hield, een vuurtje geven, maar Pieter had de pijptabak nog maar net aan het gloeien gekregen toen hij zijn vraag er al uitflapte.

‘Mag ik naar het gemak?’

Saskia belde voor de dienstmeid, die Pieter de weg naar het privaat moest wijzen. Deze keer verscheen niet de slechtgehumeerde vrouw die de deur voor hen had opengedaan en de aangelengde wijn had gebracht, maar een jong meisje van hooguit achttien jaar, dat er met haar lieve gezichtje en de duidelijk zichtbare rondingen onder haar schort aantrekkelijk uitzag. Je kon Pieter horen slikken zodra ze verscheen, en hij zette grote ogen op. Op weg naar de deur struikelde hij, omdat hij naar het achterwerk van het meisje staarde in plaats van naar zijn voeten.

De jongen is echt al bijna een man, dacht Joost met een vlaag van weemoed. Hij herinnerde zich nog goed de tijd dat hij zelf zo oud was als Pieter. Op hun zeventiende waren alle jongens hulpeloze slachtoffers van hun ontwakende geslachtsdrift; dat was ook met bidden en vasten niet in te tomen.

Saskia was intussen klaar met geld tellen. ‘Ik heb er zeshonderd-zestig gulden van genomen. Wilt u het zelf nog een keer natellen, meneer?’

Vanuit zijn ooghoeken had hij heel precies het aantal en de hoogte van de door haar gemaakte en opzijgeschoven stapeltjes in de gaten gehouden. Dat hoefde zij echter niet te weten. ‘Nee hoor, mevrouw. Ik vertrouw u op uw woord, want nooit eerder trof ik zo’n eerbare en in zaken bedreven dame als u!’ Met een voorkomend glimlachje schoof hij de overgebleven munten weer in de leren buidel en pakte die van het tafeltje.

Saskia bloosde van trots en vreugde; kennelijk had zijn vleierij doel getroffen. Het geld dat ze had afgeteld borg ze zorgvuldig weg in een rozenhouten kistje.

‘Over uw bevallige uiterlijk zal ik maar liever niet spreken,’ deed

Joost er nog een schepje bovenop. ‘U bent tenslotte een getrouwde vrouw. Maar laat me u ten minste vertellen dat u het oog van een oude man een hartverwarmende aanblik biedt!’ Bij deze woorden haalde hij het contract uit zijn zak en legde het op het tafeltje. ‘Hier is de leerovereenkomst. Inhoudelijk komt de tekst overeen met de algemeen erkende regels van het schildersgilde. Het enige wat nog ontbreekt, zijn onze extra afspraken.’

Saskia haalde schrijfveer en inkt, zodat Joost de besproken punten aan de overeenkomst kon toevoegen. Om de transactie te voltooien was alleen nog de handtekening van de meester nodig. Het gelukkige toeval wilde dat de heer des huizes juist op dit moment thuishkwam, zodat niets de afronding nog in de weg stond.

Met warmte in haar stem stelde Saskia haar echtgenoot aan de bezoeker voor en daarna deed ze niet alleen verslag van de ruimhartige regeling die ze wat betreft het kostgeld hadden getroffen, maar benadrukte ook hoe terughoudend en welopgevoed de nieuwe leerling zich had gedragen. Op dat punt zou Pieter haar ongetwijfeld snel uit de droom helpen, maar nu zat het geld al in haar kistje.

Saskia reikte haar man de schrijfveer aan, zodat hij de leerovereenkomst kon ondertekenen. Dat deed Rembrandt met een energieke pennenstreek, zonder meer dan een vluchtige blik op het papier te werpen, terwijl Joost de resterende tijd tot Pieters terugkeer gebruikte om de schilder nog wat stroop om de mond te smeren. En het mooie daarvan was dat hij niet eens hoefde te overdrijven.

‘U hebt geen idee wat deze dag voor mijn overleden neef zou hebben betekend! Hij beschouwde u als de grootste levende schilder van onze tijd, en ik kan u verzekeren dat hij een hoogopgeleid en zeer kunstminnend man was. In zijn jeugd heeft hij Italië bezocht en hij vertelde me altijd enthousiast over de schilderijen en andere kunstwerken die hij daar had gezien. Grote namen van schilders en beeldhouwers die u vast niet onbekend zijn: Leonardo da Vinci, Michelangelo, Titiaan, Caravaggio, Bellini, Giorgione...’ Joost liet zijn blik in de verte dwalen, alsof hij al hun kunstwerken voor zijn geestes oog voorbij zag trekken. ‘Uw naam viel in één adem met die van deze legenden. Het was zijn grootste wens om

Pieter bij u in de leer te laten gaan. Met die wens op zijn lippen blies hij zijn laatste adem uit, nadat hij mij het geld had toevertrouwd dat hij zichzelf daarvoor uit de mond had gespaard.’

Dat laatste was schaamteloos overdreven, maar in de kern was het wel zijn laatste wil, en alleen die telde tenslotte. En het diende zijn doel, want Rembrandt bleek beslist niet ongevoelig voor zulke complimenten. Zijn gezicht straalde van plezier en zijn borst leek enigszins op te zwellen, alsof het volkomen terecht was dat hij in één adem werd genoemd met de beroemdheden die Joost zojuist had opgesomd.

Inderdaad had Maarten Rembrandt van Rijns werk erg gewaardeerd. Hoewel hij de schilder nooit persoonlijk had ontmoet, was hij diep onder de indruk geweest van zijn schilderijen, die hij ooit tijdens een bezoek aan de galerie van Uylenburgh had kunnen bewonderen. Het besluit om Pieter in de leer te doen om kunstschilder te worden had hij daarvóór al genomen, maar vanaf dat moment had het voor hem buiten kijf gestaan dat niemand anders dan Rembrandt Harmenzoon van Rijn Pieters leermeester mocht zijn. Helaas was Maarten gestorven voordat hij de noodzakelijke regelingen had kunnen treffen, maar deze taak had Joost nu van hem overgenomen. En bovendien op voortreffelijke wijze, zoals hij niet zonder enige tevredenheid vaststelde. Maarten zou er in de hemel groot genoeg aan beleven.

Toen Pieter terugkwam van het privaat, was alles al geregeld, zodat ze direct tot het afscheid konden overgaan.

Buiten voor de deur nam Joost de jongen nog één keer apart. ‘Je plunjezak laat ik meteen hierheen brengen.’ Daarna gaf hij Pieter met zachte stem nog wat laatste instructies. ‘Er zijn een paar gouden gedragsregels die je goed moet onthouden en voortaan altijd moet opvolgen. Ten eerste: spreek alleen als je iets wordt gevraagd, en antwoord altijd met ja of nee. Is dat niet mogelijk, beperk je antwoorden dan tot hoogstens tien woorden. Ten tweede: stel geen vragen. Naar het privaat mag je trouwens ongevraagd gaan,’ vulde Joost uit voorzorg aan. ‘Ten derde: spreek niemand tegen en volg alle aanwijzingen die je krijgt op.’

Er bleef nog tijd over voor de opsomming van een aantal minder belangrijke voorschriften, zoals geen geld aan vrouwen verkwisten, niet vloeken en niet vechten, en in besloten ruimtes niet op de vloer spugen, maar aan die punten hechtte Joost eigenlijk niet zo veel belang, of in elk geval niet wat Pieter aanging. In die opzichten zou hij zich vast niet onwelvoeglijk gedragen.

‘Ach, nou ben ik het belangrijkste bijna vergeten,’ zei Joost tot besluit. ‘Af en toe zul je geld nodig hebben om wat kleinigheden voor jezelf te kopen. Om die reden...’ Hij onderbrak zichzelf en keek naar zijn peetzoon, die van zijn ene op zijn andere voet hupte en zich bijna niet kon inhouden. ‘Wat is er met je aan de hand, jongen?’

‘Mag ik u iets vragen, oom Joost? Ook al gaat het in tegen gouden gedragsregel nummer twee?’

Joost zuchtte. ‘Stel de vraag.’

‘Welke kleinigheden moet ik kopen?’

‘Je hóéft niks te kopen. Ik noemde het alleen voor het geval je iets nodig hebt.’

‘Wat dan?’

‘Nou ja... Een nieuw hemd bijvoorbeeld, of andere kleren. Of een scheermes, als je je begint te scheren. Of heb je er al een?’

‘Nee.’

‘Nou, zie je.’

‘Wanneer moet ik dat scheermes kopen?’

‘Dat mag je zelf besluiten.’ Joost fronste zijn voorhoofd, want hij had de stellige indruk dat hij op het punt stond iets belangrijks te vergeten. Tot zijn grote opluchting schoot het hem meteen weer te binnen. ‘Wat het geld betreft... Dat kun je zelf gaan halen. Ik heb je vandaag vlak na aankomst mijn kantoor gewezen. Daar kun je naartoe gaan, dan kan meneer Mostaerd je het bedrag geven dat je nodig hebt.’ Hij had zijn vertegenwoordiger instructie gegeven de jongen ruimhartig geld voor levensonderhoud te verstrekken, want het was beslist niet de bedoeling dat het Pieter tijdens zijn leerjaren aan iets ontbrak.

Uit een voor hemzelf onverwachte opwelling van genegenheid

streek hij de jongen over de wang; zijn plotseling opspelende slechte geweten, omdat hij zijn peetzoon hier afleverde als een lading niet-bestelde koopwaar waar je niet snel genoeg vanaf raakte, drukte hij daarbij gauw de kop in. 'Ik zal snel bij je langskomen, Pieter. Op zijn laatst met Kerstmis kom ik op bezoek om me ervan te overtuigen dat je het goed getroffen hebt met je leerplek.' Met die woorden draaide hij zich vastberaden om en vertrok.

Het duurde nog bijna drie maanden voordat het kerst was. Als hij zou moeten wedden of de jongen erin zou slagen zijn positie als leerjongen zo lang te behouden, had Joost daar geen noemenswaardige som geld op durven inzetten. Aan de andere kant: zeshonderd-zestig gulden was een flink bedrag, ook voor een goedbetaald schilder. En dat gold zeker als het allemaal al was uitgegeven.

Op weg naar zijn kantoor gaf Joost zich over aan de stille hoop dat meester Rembrandt het leergeld zo snel mogelijk aan aanlokkelijke verzamelobjecten zou uitgeven. Zou hij daar misschien een handje mee kunnen helpen?